

Yayın Geliş Tarihi: 28.01.2019
Yayına Kabul Tarihi: 06.08.2019
Online Yayın Tarihi: 26.03.2020
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.518841

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 22, Sayı: 1, Yıl: 2020, Sayfa: 11-32
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

ABD MERKEZİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI (CIA) ARŞİV BELGELERİNE GÖRE EGE SORUNU¹

Sinan KIYANÇ*

Öz

Ege Sorunu, Türkiye ile Yunanistan ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Ege Denizi'ndeki adaların çokluğu ve sınırların belirlenmemesi birçok kez iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. Soğuk Savaş'ın hemen başından günümüze değin varlığını sürdüren Ege Sorunu, ABD'nin bölgesel çıkarlarını da etkilemiştir. Soğuk Savaş yıllarında Batı Blokunda yer alan iki ülke arasında yaşanacak bir sıcak çatışma ABD'nin bölgedeki çıkarlarını olumsuz olarak etkileyeceğinden ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı CIA, Ege Denizi'nde yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu süreçte CIA, ABD'nin diğer istihbarat teşkilatlarıyla ortak hareket ederek ABD'nin gelişmeler karşısında tavrını şekillendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle CIA Arşivi, Ege Sorunu hakkında zengin bir içerik barındırmaktadır. Çalışmada, Soğuk Savaş yıllarında adaların genel durumu üzerinde durulurken yaşanan gelişmeler CIA arşiv belgeleri ışığında ele alınmaktadır. Belgelerde o dönem yaşanan gelişmelerin perde arkası, bulgu ve belgeler perspektifinde elde edilen bilgiler ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ege Sorunu, Türkiye, Yunanistan, ABD, CIA.

THE AEGEAN DISPUTE ACCORDING TO THE CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (CIA) ARCHIVE DOCUMENTS²

Abstract

The Aegean Dispute has an important place in relations between Turkey and Greece. The large number of islands in the Aegean Sea and the lack of borders brought the two countries to the brink of war many times. The Aegean Dispute, which continued to exist from the very beginning of the Cold War to the present, has also affected the USA's regional interests. The Central Intelligence Service CIA has closely followed the

---

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Kıyanç, S. (2020). ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) arşiv belgelerine göre Ege sorunu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), 11-32.

¹ Makale, Uluslararası Ege Adaları Sempozyumunda (19-20 Ekim 2017-İzmir) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-0148-9632, sinankiyanc@gmail.com

² The article was presented as an oral presentation at the International Aegean Islands Symposium (19-20 October 2017-İzmir).

developments in the Aegean Sea, as a hot conflict between the two countries in the Western Block during the Cold War years will negatively affect the interests of the USA in the region. In this process, CIA tried to shape the attitude of the USA in the face of developments by acting in partnership with other intelligence agencies of the USA. Therefore, the CIA Archive contains a rich content about the Aegean Dispute. In the study, while focusing on the general condition of the islands during the Cold War, the developments are discussed in the light of CIA archive documents. In the documents, behind the scenes of the developments that occurred at that time, and the information obtained in the perspective of findings and documents are presented.

Keywords: Aegean Dispute, Turkey, Greece, USA, CIA.

GİRİŞ

Ege Denizi, Türkiye ile Yunanistan arasında uzanan ve bünyesinde yaklaşık olarak 3500 adet ada, adacık barındıran eşi benzeri olmayan güzelliklere sahip bir denizdir. Ege Denizi onca güzelliğe rağmen siyasi meseleler nedeniyle *Anlaşmazlıklar Denizi* olarak anılmaktadır. Bünyesinde bu kadar çok ada barındırdığından ötürü *Adalar Denizi* olarak da bilinen Ege Denizi ismini mitolojide Attika Kralı Aigeus'un oğlunu yitirdiğini sanarak denizde can vermesi olayından aldığı düşünülmektedir (Erinç & Yücel, 1978: 7).

Ege Denizi'ndeki adaların çokluğuna, alanlarına, farklılıklarına ve denizin hemen her tarafına serpilmiş gibi görülmesine karşın adaların dağılışı belli bir düzen ve gruplaşma halindedir. Bu durum karmaşık görülen adaların sınıflandırılmasını kolaylaştırmaktadır. En güneyde, Ege'yi Levant Havzasından ayıran yay şeklindeki eşik üzerinde Çuha (Kitira), Girit, Kerpe ve Rodos adaları yer alır. Bu adaların Mora Yarımadasının doğusundakine *Kikladlar*, Batı Anadolu önündekilere *Sporadlar*, orta Yunanistan kıyıları önündekilere de *Kuzey Sporadlar* adı verilmektedir (Erinç & Yücel, 1978: 10). Bu adalardan Batı Anadolu önünde bulunan Sporadlar 1909 yılına kadar tarihsel bir isim olarak *Menteşe (Karya) Adaları* olarak anılmıştır. Bu yıldan itibaren *On iki Ada* olarak adlandırılan adalar, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nde sınırların belirlenmemesi nedeniyle günümüze kadar süre gelen bir sorun halini almıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı bu durumu *Başlıca Ege Denizi Sorunları* başlığı altında beş madde halinde vermiştir. Bunlardan Karasular ve Kıta Sahaneliği, Doğu Ege Adaları'nın silahsızlandırılmış statüsü, coğrafi formasyonların yasal statüsü, Uçuş Bilgi Bölgesi (FIR) ve Arama Kurtarma (SAR) faaliyetleridir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019).

CIA, Ege Sorununu ele alırken Türk Dışişleri Bakanlığı'nın yukarıda belirttiği konulara ek olarak NATO'nun da durumuna dikkat çekmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılması ABD tarafından büyük endişeye neden olmuştu. CIA'ya göre Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesinde sadece Kıbrıs Meselesi değil aynı zamanda Ege Sorununun da büyük önemi vardı. Yunanistan 1980 yılında NATO'nun askeri kanadına dönmüştü. NATO'nun bölgedeki güvenliği için

stratejik bir konumda yer alan Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesine karşın Ege Sorunu kalıcı bir çözüme kavuşturulmamıştı (CIA, 01.05.1982, CIA-RDP83B00228R000100170005-5).

CIA, 5 Kasım 1984 tarihinde hazırladığı raporda Ege Sorunu başlığı altında tartışma yaratan unsurları ve Türkiye ile Yunanistan'ın bakışını ele almıştır. Bu raporda NATO konusunu iki madde olarak belirtmiştir. NATO'nun tatbikatlarına Limni adasının dâhil edilmesi konusunda Yunanistan olumlu bakmıştır. Türkiye ise NATO'nun Ege Denizi'nde ihtilafli alanlarda böylesine faaliyetlere girişmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bir diğer nokta ise Ege Denizi'nin kontrolü için nelerin yapılması gerektiğiydi. Yunanistan bu konuda 1974 yılı öncesine dönülerek Ege Denizi kontrolünün tamamen Yunanistan'a bırakılmasını ve Larissa adasında bir NATO merkezi kurulmasını savunmuştur. Türkiye ise FIR hattı batısında bir güvenli bölgenin oluşturulmasını ve 1974 öncesindeki uygulamada bazı düzenlemeler talep etmiştir. Bu durum göstermektedir ki NATO'nun bölgedeki çıkarı sorunun çözümünden ziyade devamına katkı sağlamıştır (CIA, 5 Kasım 1984, CIA-RDP87T00217R000700070005-0)

Ege Sorununun siyasi nedenlerinin yanı sıra coğrafi nedenleri de bulunmaktadır. Bu adaların birçoğu Anadolu kıyılarından görüş mesafesinde hatta birçoğu yüzme mesafesi kadar yakındır. Haritalar insanlara dik bir bakış açısı getirmektedir. Bu nedenle kimi zaman olaylara bakış açısında çözümden uzak bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu yakınlık coğrafi yakınlığın yanı sıra kültürel yakınlık olarak da varlığını göstermektedir. Bu yakınlığa Datça-Sömbeki, Ayvalık-Midilli, Bodrum-İstanköy vs örnek verilebilir. ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı CIA her yıl yayınladığı *The World Factbook* isimli eserde *Greece-Yunanistan* maddesi altında bu adaların coğrafi yakınlığı vurgulanmış ve Anadolu anakarasına ait oldukları belirtmiştir. Bu durum bir kez daha göstermektedir ki sınırları coğrafyadan daha çok siyaset belirlemektedir (CIA, 2018b).

Coğrafi yakınlığa rağmen siyasi sorunlar nedeniyle uzak görülen Ege Adaları, Soğuk Savaş'ın en önemli krizlerinden birisi olarak görülebilir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs Meselesinin bir uzantısı olan Ege Sorunu, Soğuk Savaş dönemindeki birçok sorun gibi iki devlet dışında büyük güç olan ABD tarafında yönlendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin yerini ABD'ye bırakmasıyla bölgede belirleyici devlet ABD olmuştur. Sovyet Rusya'nın, ABD'nin Akdeniz çıkarlarını tehdit etmesi nedeniyle Ege Adaları sıkı kontrol altına alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yunanistan'da baş gösteren iç savaşta komünistlerin yenilmesi için büyük çaba gösteren ABD, ciddi bir faaliyet yürütmüştür. Bu durum Yunanistan ile ABD ilişkilerinde önemli bir etken olmuştur. Ege Denizi'ndeki Türkiye ile Yunanistan anlaşmazlığı NATO'da çatlak oluşmasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye ve Yunanistan'ı birçok kez çatışma noktasına getirmişti. CIA göre Ege Sorunu taraf ülkeler tarafından kamuoyunda güç kazanmak için de kullanılmıştır. Gerek Türkiye gerekse Yunanistan kamuoyunda siyasilerin Ege Sorununu kullandıkları ifade edilmiştir. Bu durum 1

Mayıs 1982 tarihinde hazırlanan raporda ele alınmıştır. Türkiye'deki darbe yönetiminin sivil yönetime geçmesiyle sivil yöneticilerinin güç kazanmak için Ege Sorununu kullanacaklarını iddia etmiştir. Bunun yanı sıra Yunanistan Başbakanı Papandreou'nun ülkedeki ekonomik ve siyasi sıkıntılardan dolayı aldığı eleştiriler karşısında Ege Sorunu üzerinden *Türk Tehditleri* iddiasını kullanarak güç kazanmaya çalıştığı ifade edilmiştir. (CIA, 01.05.1982, CIA-RDP83B00228R000100170005-5). Soğuk Savaş'ın en önemli aktörlerinden olan CIA bu gelişmelerin en yakın tanıklarından biridir. Yayınlanan arşivi ile bu döneme ait zengin bir içerik sağlamaktadır. Böylece Türk-Yunan perspektifinden bakılan soruna dönemin en yakın tanıklarından olan CIA aracılığıyla ABD'nin olaya bakışını ve rolünü görebilme imkânı sunmaktadır.

CIA ve EGE ADALARI

Soğuk Savaş'ın en önemli aktörlerinden olan CIA, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı olan Harry S. Truman tarafından 1947 tarihinde kurulmuştu. Harry S. Truman, Franklin D. Roosevelt'in ani ölümü sonrasında başkanlık koltuğuna oturduğunda uluslararası meselelere uzak olması nedeniyle gelişmelere acemice yaklaşmıştır. Ancak bu acemiliği kısa sürede üzerinden atan Harry S. Truman, devlet kurumlarını yeni savaşta dünyanın en ücra köşesine ulaşabilecek, ABD hegemonyasını kusursuz bir şekilde temsil edebilecek hale getirmişti. Bu kapsamda İkinci Dünya Savaşı yıllarında hizmet veren ABD istihbarat teşkilatı The Office of Strategic Services-Stratejik Hizmet Ofisi-OSS'i yeniden şekillendirmek yerine yeni bir teşkilat oluşturulmuştur. Yeni teşkilat kimisine göre Soğuk Savaş'ın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. CIA, Soğuk Savaş sürecinde son derece önemli roller üstlenmiştir (CIA, 2018a; Weiner, 2008).

CIA, ABD hegemonyasının en güçlü şekilde savunan kurumlardan birisi olduğundan dünyanın dört bir yanında faaliyette bulunmuştur. Bu nedenle Soğuk Savaş yıllarının her sürecinde bu görevi başarıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında İkinci Dünya Savaşı sonrası Yunanistan'da başlayan iç savaş Akdeniz'deki Batı çıkarlarını olumsuz etkileyeceğinden dolayı ABD, bölgede önemli istihbarat faaliyetleri yürütmüştür. Ege Denizi'nde İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman ve İtalyan birliklerine karşı verilen mücadeleden daha fazlası Sovyet Rusya ve taraftarı olan ülkelere verilmiştir. İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçen Sovyet gemilerinin bilgileriyle yetinmeyen CIA, çoğu zaman Ege Denizi'nde de gemileri izlemiştir. Gemilerin Ege Denizi'ndeki güzergâhı ve taşıdığı ürünler hakkında raporlar tutulmuştur. Bu gemilerin adalardan herhangi birinde demirlemesi ya da herhangi bir malzeme sevkiyatı dikkatle takip edilmiştir. Ege Denizi'nde başlayan bu takip Akdeniz'in neredeyse tamamında kıyılardaki ajanlar tarafından yürütülmüştür (CIA, 29.12.1964, CIA-RDP80-00247A001900690001-4; Kıyanç, 2019).

Türkiye ile Yunanistan'ı birçok kez savaşın eşiğine getiren Ege Denizi, ABD'yi kaygılandırmıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın gelişmeler

karşısında ABD Büyükelçiliği'ne Türkiye'yi sürekli olarak şikâyet etmesi ve yaşanan sıkıntılardan Türkiye'yi sorumlu tutması her an patlayacak savaşın da habercisiydi. Bu nedenle CIA, Yunanistan'daki askeri hareketliliği ve Ege Adaları'ndaki silahlanmayı yakından takip etmiştir. Ege Denizi'nde yaşanacak bir savaşın bölge için son derece büyük tehlikelere neden olmasının yanı sıra Batı çıkarlarına da büyük zarar vereceğinden dolayı ABD sakinleştirici taraf olmuştur.

ABD'nin Ege Sorunu hakkında politikasının şekillenmesinde CIA önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle CIA'nın hazırladığı raporlar sadece CIA ajanları tarafından değil aynı zamanda ABD'nin tüm istihbarat teşkilatlarından alınan veriler sayesinde hazırlanmıştır. Bu kapsamda CIA, Ege Sorunu hakkında bir koordinasyon merkezi görevi üstlenmiştir (CIA, 01.05.1982, CIA-RDP83B00228R000100170005-5). CIA'nın Ege Sorunu hakkında gelişmelerin haber kaynağı genellikle Yunanistan olmuştur. Bunun temel nedeni Yunan yetkililerin bölgedeki gelişmeleri ABD'ye tek taraflı bilgilendirme yaparak yanına çekme çabasından kaynaklanmıştır. Türkiye, bu gelişmeleri ABD'ye bildirme konusunda Yunanistan kadar acele etmediği ortadadır. Bu konuda CIA, Yunan yetkililerden elde ettiği bilgilerin bir kısmını teyit etmek için Türk yetkililerle görüşmüştür. İki tarafla da yapılan görüşmelerden sonra hazırlanan belgelerde Yunan yetkililerin gelişmeleri Türkiye aleyhine kullandıkları görülmektedir. CIA'nın gelişmeler karşısında genel kanısı Yunanistan'ın ABD desteğini alarak Ege Denizi'nde yayılmaya çalışmış, Türkiye'nin bu yayılma politikası karşısında attığı adımların hukuki olduğudur. Bunun yanında CIA, raporlarında ABD ve NATO çıkarları doğrultusunda bölgede herhangi bir savaşın çıkmasından büyük endişe duymuştur. Böylesine bir savaşın NATO'nun geleceğine büyük zarar vereceğini düşündüklerinden gerginlikleri engelleyecek tavır takınmışlardır.

TÜRKİYE VE YUNANİSTAN KARASULARI VE KITA SAHANLIĞI SORUNU

Karasuları, kıyıdaş bir devletin kıta ve ada sahillerinin etrafını kuşatan devletin egemenliğe sahip olduğu deniz kuşağıdır (Cin, 2000: 19). Ege Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan'ın karasuları 6 deniz milidir. Ancak Türkiye ve Yunanistan arasında herhangi bir deniz sınırının mevcut olmaması sorunun varlığını devam ettirmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019). Yunanistan konuyu hukuksal bir sorun olarak görmüş ve çözümü için uluslararası yargıya gidilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu yargı sürecinde 1958 Cenevre ve 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmelerinin esas alınması gerektiği ifade edilmişti (International Court of Justice, 1976: 3). Ege Denizi'ni bir iç deniz olarak gören Yunanistan, her adanın kendi kıta sahanlığı olduğunu iddia etmiştir. Türkiye ise durumun hukuki değil siyasi bir mesele olduğundan uluslararası mahkeme yerine anlaşma ortamında çözülmesi gerektiğini belirtirmiş, Anadolu'ya ait doğal uzantılı adaların ayrı bir kıta sahanlığı olmadığını savunmuştu. Bunun yanı sıra Türkiye, Lozan Barış Antlaşması sonrasında Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeye dayalı olarak

Ege Denizi'nden iki ülkenin eşit haklara sahip olduğunu ifade etmiştir (Fırat, 2009: 758).

Türk siyasetinde Ege Denizi'nin bir sorun olarak değerlendirilmesi çok sonradan olmuştur. CIA, 1952 yılında Türkiye ile On İki Ada arasında sınır çalışması yapmıştır. Ege Denizi'ndeki iki ülke sınırları ile ilgili çalışmanın detayları yer almasa da çalışmanın yapıldığı belgelere yansımıştır (CIA, 03. 11. 1952, CIA-RDP75-00662R000200040077-5). Bu çalışmadan yıllar sonra 1964 yılında ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'a sunulan CIA raporunda Kıbrıs bölümünde adadaki sessizliğe vurgu yapılmış, Ege Adaları hakkında Yunan Hükümeti tarafından Türkiye aleyhine söylentiler çıkarıldığı belirtilmiştir. Türkiye'nin adalara kıyılarını kapattığı gibi asılsız iddialarına yer verilmiş ve söylentilerin asılsız olduğu vurgulanmıştır. Bu durum göstermektedir ki Ege Adaları, Kıbrıs Meselesi sürecinde Yunanistan tarafından çıkarılan asılsız söylentilerle Türkiye aleyhine kullanılmıştır. Bu söylentilerle Yunanistan, ABD'nin bölgeye bakışını şekillendirmeye çalışmıştır (CIA, 24.06.1964, CIA-RDP79T00936A002800050001-1).

Lozan Barış Antlaşması'nda Türkiye ile Yunanistan'ın karasuları 3 mil olarak belirlenmiştir. Yunanistan 1936 yılında iki ülke ilişkilerinden faydalanarak karasularını tek taraflı olarak Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile 6 mile çıkardığını duyurmuştu. Türkiye, bu duruma karşı çıkmamış, Kıbrıs'ta yaşananlarla iki ülke ilişkilerinin gerginleştiği sırada, 15 Mayıs 1964'te 476 sayılı Karasuları Kanunu çıkararak, karasularını 6 mil olarak kabul etmişti. Yine aynı yasada *karşılıklılık ilkesinin* geçerli olacağı belirtilmişti.

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Adaları, 1973 yılında baş gösteren *Petrol Krizi* ile yeni bir sürece girmişti. Petrol Krizi nedeniyle yükselen fiyatlar iki devletinde kaynaklara ilgisini artırmıştır. Bu kapsamda Yunanistan'ın 1973 yılında Taşoz Adası açıklarında işletilebilir petrol yataklarına ulaşması gerginliği artırmıştı. Yunanistan, Ege Denizi'ndeki petrol aramaları için 1959 yılında çıkardığı kanunla 1961'den itibaren araştırma ruhsatı vermişti. Yunanistan'ın Ege Denizi'nin kuzeyinde yürüttüğü petrol arama faaliyetlerine Türkiye, 18 Ekim 1973 tarihinde (1 Kasım 1973 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir) Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) Ege Denizi'nin Türk karasuları dışında 27 adet petrol arama ruhsatı ile karşılık vermişti. Türkiye'nin Semadirek, Limni, Bozbaba, Midilli, Sakız gibi Anadolu'ya yakın adalarda arama izni vermesi üzerine Yunanistan 7 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye nota vermişti. Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarma çabası karşısında Türkiye, 27 Şubat 1974 tarihinde Yunanistan'a bu alanların Türkiye'nin doğal uzantısı olduğundan dolayı notasını reddetmiştir.³ Türkiye'nin müzakere çağrısına Yunanistan 25 Mayıs 1974'te, 1958

³ Yunanistan'ın karasuları Ege Denizi'nin %40'ını oluşturmaktadır. Karasularının 12 deniz miline çıkarılması durumunda bu oran %70'e yükselmektedir. Bu durumda açık deniz

Cenevre Sözleşmesinde uluslararası hukukla uyumlu olmak koşuluyla müzakere yapacağını duyurmuştu (Sönmezoglu, 2016: 391; International Court of Justice, 1976:3).

ABD, Ottova'daki NATO toplantısında ve birkaç gün sonra Karakas Deniz Konferansı toplantısında Ege Denizi'ndeki gelişmeler masaya yatırılmıştır. Bu görüşmelerden hemen önce CIA tarafından hazırlanan raporda iki ülke arasındaki Ege Denizi'nde yaşanan gerginliğin temel nedeninin petrol kaynakları olduğu belirtilmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında 1974 tarihine kadar sorun olmayan kıta sahanlığı meselesi o yıl petrol kaynaklarının tespitiyle bir sorun haline gelmişti. Türkiye, Yunanistan'ın tek taraflı yer altı kaynaklarını arama kararını kabul etmeyerek askeri gemiler eşliğinde yürüttüğü petrol arama faaliyetleri gerek Türkiye gerekse Yunanistan kamuoyları tarafından yakından takip edilmişti. Başbakan Bülent Ecevit'in Ege Denizi'ndeki tavizsiz tutumu kamuoyunda olumlu karşılanmış ve koalisyon hükümetinin gücünü artırmıştı. Bülent Ecevit barışçıl açıklamalarının yanı sıra Ege Denizi'ndeki tutumunun değişmeyeceğini de ifade etmiş; tehlikenin Yunanistan tarafından kaynaklandığını belirtmiştir. Ege Denizi'ndeki gerginliğin artmasının bir başka nedeni ise Yunanistan'daki darbe yönetiminin tutumuydu. Yunanistan'da 1967 yılından beridir yönetimde olan darbe yönetimi Ege Denizi'ndeki gelişmeleri kamuoyunda bir propaganda aracı olarak kullanmıştı. CIA'nın belirttiğine göre Yunanistan Başbakanı Ioannes konumunu güçlendirmek için kendinden önceki başbakandan çok farklı bir tutum takınmıştı. Ioannes kendisi gibi düşünen subayların teşvikiyle Ege Denizi'ni bir Yunan Gölü haline getirmeyi amaçlamıştı. Bu nedenle Türkiye'nin petrol arama faaliyetlerini sürekli olarak tehdit olarak göstermişti. Dahası bunu bahane ederek Türkiye'ye saldırıyı bile hedeflemişti. Bu kapsamda ABD'den destek arayışına girmişti. Bu nedenle Türkiye'nin hemen yakınında bulunan İstanköy adasında askeri hareketlenme artmış, Yunan Savaş uçakları savaş durumuna geçmişti. ABD, Türkiye ve Yunanistan arasında patlak verecek bir savaşın NATO içerisinde büyük sorunlar oluşturacağından endişe duymuştu. Bu nedenle sorunu masaya yatırmak için Yunanistan'ı ikna etmeye çalışmıştır. Yunanistan, ABD'nin kabul etmediği bir savaşa girmekten çekineceğinden ötürü görüşmeleri kabul etmiştir. ABD, Yunanistan'ın bu hamlesini bölgesel çıkarları nedeniyle desteklemediğini açık bir şekilde belirtmişti. ABD'nin bu tavrı Ioannes'e geri adım attırmıştı (CIA, 16.07.1974. CIA-RDP85T00353R000100070006-3; Karpat, 1975: 187).

Türkiye, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki petrol arama çalışmalarına karşılık 29 Mayıs 1974 tarihinde *Çandarlı Sismik Araştırma* gemisini savaş gemileri eşliğinde Ege Denizi'ne göndermişti. Bu gelişme Yunanistan tarafından tepkiyle karşılanmış ve ülkedeki askeri birlikler savaş durumuna geçirilmişti. Yunan yetkililer, ABD büyükelçisine verdiği bilgide kabinenin acilen toplandığını

---

büyüklüğü %51'den %19'a düşerken, Türkiye'nin karasuları da Ege Denizi'nin %10'undan daha az kalmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019).

ve Selanik'te savaş uçaklarının hazır tutulduğunu iletmişti. Başbakan Bülent Ecevit Brüksel'de yaptığı açıklamada Türkiye'nin tüm ısrarlarına karşın Yunanistan'ın Ege Sorunu konusunda çözüm tarafı olmadığını ve bu konuda Türkiye'nin bölgede haklarını daima koruyacağını ifade etmiştir (CIA, 21.06.1974, CIA-RDP78S01932A000100060020-0). Krizin tırmanması karşısında Yunanistan'daki cunta yönetiminin devrilmesi ve Kıbrıs Meselesi, Ege Sorununu ikinci plana atmıştı (Koliopoulos & Veremis, 2010: 153).

Yunanistan'da cunta yönetiminin (1967-1974) sona ermesi üzerine kurulan Karamanlis Hükümeti'nin uluslararası arenada güç kazanma aşamasında Türkiye'de Başbakan Bülent Ecevit'in istifası neticesinde Sadi Irmak azınlık hükümeti kurmuştu. Başbakan Sadi Irmak'ın zayıf azınlık hükümeti karşısında Karamanlis bir kez daha sorunu gündeme getirmişti. Sadi Irmak, Bülent Ecevit'in aksine Ege Sorununda zayıf ve yetersiz kalmıştı. Irmak Hükümeti kamuoyu tarafından yakından takip edilen Ege Sorunu hakkında sert eleştirilere maruz kalmıştır. ABD tarafından desteklenen Karamanlis güçlendikçe dış politikada daha güçlü adımlar atmaya başlamıştı. Bülent Ecevit, Sadi Irmak'ı Yunanistan'ın Ege'de güç kazanması karşısında sessiz kaldığı iddiasıyla sert bir şekilde eleştirmişti. Yunanistan Savunma Bakanı, Ege Denizi'nde Yunan haklarını sıkı bir şekilde savunacaklarını ve bu kapsamda petrol arama faaliyetlerini sürdüreceklerini belirtmesi üzerine hükümet harekete geçmişti (CIA, 14.06.1975, CIARDP79T00975A027300010044-0). Sadi Irmak Yunanistan'ın bu hamlesine karşılık olarak Norveç'ten kiralanan *Longva Sismik Araştırma* gemisinin Ege Denizi'nde arama yapacağını açıklamıştı (CIA, 17.06.1975, CIA-RDP79-00927A011000030001-8). Yunanistan, Longva gemisi yüzünden Norveç'e baskı yapmış, böyle bir faaliyetin son derece riskli olduğunu belirtmesine karşın Türkiye araştırmaların Longva ile yapılacağını tekrarlamıştı (CIA, 14.02.1975, CIA-RDP79T00975A027400010038-6). Yunanistan'ın bu hamlesi ve Türkiye'nin karşı hamlesi neticesinde iki ülke arasında bir kez daha gerginlik yaşanmıştı. Böylece Türkiye'de askeri hareketlilik ABD'nin uyguladığı silah ambargosuna karşın artmıştı (CIA, 15.06.1975, CIA-RDP79T00975A027300010046-8). Yunanistan bunun üzerine olayı Uluslararası Adalet Divanı'na götürerek lehine bir karar çıkarmaya çalışmıştı. Karamanlis böylesine bir adım ile 12 mil iddialarını uluslararası hukuka dayandırmaya çalışmıştı. Karamanlis'in bu adımını Sadi Irmak'ın tüm tepkilere rağmen kabul etmesi Irmak Hükümeti'nin sonunu getirmişti. Irmak Hükümeti'nin yerine kurulan hükümetin Başbakanı Süleyman Demirel konunun tekrar görüşüleceğini belirterek sorunun iki ülke arasında çözümlenmesi gerektiğini açıklamıştı. Süleyman Demirel, Sadi Irmak'ın aksine diyalog çağrısı yapmış ve sorunun çözümü için müzakere edileceğini duyurmuştu. (CIA, 26.09.1975, CIA-RDP79T00865A001800240001-7).

Ege Denizi'nde tansiyonu düşürmek için 17 Mayıs 1975 tarihinde iki ülke dışişleri bakanları Roma'da bir araya gelmişlerdi (Milliyet Gazetesi, 18.05.1975: 1). Bu adım sorunun aşılması için atılan önemli bir adımdı. Bu adım ülke kamuoyları ve ABD tarafından olumlu karşılanmıştı. Görüşmede krize son vermek

için prensipte anlaşılmıştı (Milliyet Gazetesi, 19.05.1975: 1). ABD'nin girişimleri neticesinde 31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de gerçekleşen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde, iki ülke başbakanları Demirel ve Karamanlis bir araya gelmişti (Milliyet Gazetesi, 01.06.1975: 1). Görüşme neticesinde yayınlanan bildiriye, sert eleştirilere rağmen “*İki Başbakan ülkeleri arasındaki sorunları gözden geçirme olanağı bulmuşlardır. Bu sorunların barışçı görüşmeler yoluyla ve Ege kıta sahanlığının da Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözümlenmesi kararlaştırılmıştır*” ifadesiyle Karamanlis, Süleyman Demirel'e Uluslararası Adalet Divanı hamlesini kabul ettirmişti. Karamanlis, Süleyman Demirel'e de Uluslararası Adalet Divanı hamlesini kabul ettirmesi kamuoyunda büyük tepkiye neden olmuştu. Süleyman Demirel'in o güne kadar diyalogla yürütmeye çalıştığı Ege Sorununda Sadi Irmak gibi etkisiz kaldığı eleştirilerine maruz kalmıştı. Eleştirilerin önde gelen ismi Bülent Ecevit, tıpkı Sadi Irmak'a yaptığı gibi Süleyman Demirel'i de gelişmeler karşısında etkisiz kaldığı iddiasıyla eleştirmişti (Fırat, 2009: 755). Süleyman Demirel eleştiriler karşısında oy kazanmak için o güne kadar yürüttüğü diyalog politikasından vazgeçmiş. Gittikçe sertleşen bir politika benimsemişti. Yunanistan, Ege Denizi'ndeki anlaşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı'na götürmüştü. Buna karşılık Türkiye, yetkili olmadığı iddiasıyla mahkemeye herhangi bir yazılı ya da sözlü savunma yapmamıştı. Mahkeme 19 Aralık 1978 tarihinde verdiği kararda bu davada yetkili olmadığını açıklamıştır (Fırat, 2009: 756).

Ege Sorununda Bülent Ecevit'in sert eleştirilerine maruz kalan Süleyman Demirel, Ege Denizi'nde sert adımlar atmaya başlamıştı. Süleyman Demirel, Ege Sorununun çözüme kavuşması için diyalog çağrılarını yapsa da baskılara dayanamayarak *Sismik I Araştırma* gemisinin, Ege Denizi'nde araştırmalar yapacağını duyurmuştu. Sismik I, savaş gemileri eşliğinde Ege Denizi'ne açılması bir kez daha Türkiye ile Yunanistan'ı savaşın eşiğine getirmişti. Gelişmeler karşısında Yunanistan yine ABD'nin bölgeye dikkatini çekmişti. CIA, Türkiye'deki askeri kaynaklardan edindiği bilgiye göre Sismik I on günlük bir sürede ve Türkiye'ye yakın suların yanı sıra Saros Körfezi ve Yunan Adalarına yakın uluslararası sularda arama çalışmaları yapacağını belirtmişti. Hazırlanan raporda iki tarafında herhangi bir askeri çatışmadan olabildiğince kaçınmasına karşın ülke kamuoylarında her geçen gün artan baskılar karşısında büyük risklerin yaşandığı belirtilmiştir. Özellikle Yunanistan'da kamuoyunun gerginliği artırdığı vurgulanmış ve iki tarafında bir araya gelerek görüşme yapılması gerektiği ifade edilmiştir (CIA, 30.07.1976, CIA-RDP79T00975A029100010050-3).

Süleyman Demirel iç politikadaki tepkileri ortadan kaldırmak için Ağustos ayında yaptığı açıklamada Sismik I araştırma gemisinin 6-21 Ağustos tarihleri arasında ikinci kez Türkiye karasuları ve Limni ile Midilli arasında araştırma yapacağını duyurmuştu (CIA, 06.08.1976, CIA-RDP79T00975A029200010010-6). Bu gelişme karşısında Yunanistan bir nota göndererek Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki faaliyetlerine bir an evvel son vermesi gerektiğini belirtmiş, Türkiye

bu faaliyetlerin bilimsel araştırmalar olduğundan Yunanistan'ın notasını kabul etmemiştir. Yunanistan ordusunda teyakkuz durumuna geçilmiş ve savaş uçakları Ege Denizi'nde alçak uçuş yapmışlardır. Gelişmeler üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne ve Uluslararası Adalet Divanı'na götürmüştü. Yunan Dışişleri Bakanından bir gün sonra ABD'ye varan Türk Dışişleri Bakanı, Ege Denizi'ndeki faaliyetlerin bilimsel olduğunu belirterek Yunanistan'ın iddialarını reddetmiştir. Yunanistan'ın tüm lobi faaliyetlerine karşın BM Güvenlik Konseyi konu hakkında görüşmede kesin bir karar vermek yerine iki tarafında diyaloga geçmesini önermiştir. Yunanistan, Uluslararası Adalet Divanı'ndan da beklediği sonucu elde edememiştir (CIA, 12.08.1976, CIA-RDP79T00975A029200010020-5; CIA-14.08.1976, CIA-RDP79T00975A029200010024-1; Wilson, 1979: 8; Fırat, 2009: 756-757).

Yunanistan'ın bu başarısızlığı Süleyman Demirel'in ülkede elini güçlendirmişti. BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan görüşmeler sırasında Sismik I gemisinin üçüncü kez Ege Denizi'nde göreve çıkacağını açıklamıştı (CIA, 17.08.1976, CIA-RDP79T00975A029200010028-7). Süleyman Demirel, Bülent Ecevit'in Ege Sorunundaki eleştirilerine karşılık Sismik I'ın dördüncü kez araştırma yapacağını duyurmuştu. Buna karşılık Yunanistan tarafından açılacak bir ateşe anında cevap verileceğini belirtmişti (CIA, 02.09.1976, CIA-RDP79T00975A02930001004-2). Sismik I faaliyetleri nedeniyle bir kez daha gerginleşen ilişkiler nedeniyle iki ülke yetkilileri İsviçre'nin başkenti Bern'de bir araya gelmişlerdi. 11 Kasım 1976 tarihinde 10 maddelik *Bern Deklarasyonu* yayınlanmıştı. Bern Deklarasyonu'nda iki ülkenin (kıta sahanlığında) uyacağı esaslar belirlenmişti. Bu esaslar kapsamında iki ülke kıta sahanlığı konusunda görüşmeler yapacaktı. Bu görüşmeler sürecinde her iki ülke karşı tarafı incitici bir adım atmayacaktı (CIA, 01.05.1982, CIA-RDP83B00228R000100170005-5; Armaoğlu, 1990: 837). 1977 seçimleriyle Demirel Hükümeti son bulurken, seçimleri %41 ile ilk sırada yer alan Bülent Ecevit bir kez daha başbakan koltuğuna oturmuştu.

Bülent Ecevit'in Başbakan olmasıyla Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştı. Bülent Ecevit önceki başbakanlık ve muhalefet süresinde sert eleştiriler yaptığı Ege Sorununda değişikliğe giderek sakin bir politika benimsemişti. Ülke içindeki sorunlara yönelmek için dış politikada çözüm arayışlarına girmişti (CIA, 01.02.1978, CIA-RDP79T00912A001900010003-5; Kıyanç, 2018: 243). Bülent Ecevit'in girişimine Karamanlis tarafından olumlu cevap verilmesiyle 10-11 Mart 1978 iki başbakan Montrö'de bir araya gelmişlerdi. Toplantı da 14 Nisan 1978 tarihinde Dışişleri Genel Sekreterlerinin bir araya gelmesi kararlaştırılmıştı. Ancak Yunanistan'da güç dengeleri değişmişti. Muhalefetin sert eleştirilerine maruz kalan Karamanlis, Süleyman Demirel'in düştüğü durumdaydı ve kamuoyunda güç kazanmak için aniden sert bir politika izlemek zorunda kalmıştı. Bunun ilk göstergesi olarak da planlanan 14 Nisan 1978 tarihli toplantıyı iptal etti. Böylece Ege Sorunu için önemli bir çözüm gelişmesi sonuçsuz kalmıştır (Fırat: 2009: 757).

Yunanistan tarafından 1982 yılında konu tekrar gündeme getirilince Türkiye 2674 sayılı yeni Karasular Yasasıyla Ege Denizi'nde 6 mil şartını devam ettirmişti. Yunanistan'ın bu durum karşısında karasularını 12 mile çıkarmasını Türkiye uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirterek durumun kabul edilemeyeceğini ve savaş nedeni (casus belli) sayacağını deklare etmiştir (CIA, 01.05.1982, CIA-RDP83B00228R000100170005-5).

EGE ADALARI'NIN SİLAHLANMASI

Ege Adaları'nın Yunanistan tarafından Lozan Barış Antlaşması ve Paris Antlaşması'na aykırı bir şekilde silahlandırıldığı CIA belgelerinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'nda tek şart olarak sunduğu Ege Adaları'nın silahsızlandırılması kararı Yunanistan tarafından görmezden gelinmiş ve adalar silahlandırılmıştı. Yunanistan, 1936 yılında yapılan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesini ortadan kaldırdığından tıpkı Türkiye'nin Boğazları silahlandırıldığı gibi Yunanistan'ın da Boğazönü adalarını silahlandırma hakkının olduğunu iddia etmişti. Dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, TBMM'de yaptığı konuşmada bu durumu kabul etmişti. Yunanistan bir başka dayanak olarak Türkiye'nin Çanakkale Boğazı önündeki adaları silahlandırıldığını göstermiştir. On İki Ada ve Meis adası, 1947 Paris Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılırken adaların silahsızlandırılması karara bağlanmışsa da; Yunanistan, Türkiye'nin antlaşmaya katılmadığını belirterek hak iddia edemeyeceğini öne sürmüştü. Bu iddialar kapsamında adaları silahlandırmıştır. Türkiye tüm iddiaları reddetmiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini almadığını tam tersine tamamladığını belirtmiş, bu antlaşmanın Türkiye'nin güvenliği için yapıldığı ifade etmişti. Tevfik Rüştü Aras'ın 1936 tarihinde Limni ve Semadirek adalarının silahlandırılması konusunu kabul etmesinin hukuki bir dayanak olmadığı, Çanakkale Boğazı önündeki adaların silahlandırılmasını Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde açık bir şekilde belirtildiği vurgulanmıştı. 1947 Paris Antlaşması'nda Türkiye'nin katılmamasının Yunanistan'a silahlandırılma hakkı vermediği iddia edilmişti (CIA, 01.05.1982, CIA-RDP83B00228R000100170005-5; Fırat, 2009: 761; Pazarcı, 1992).

Yunanistan'ın adaları silahlandırması üzerine Türkiye, 29 Haziran 1964 tarihinde Yunanistan'a Rodos ve İstanköy ile ilgili bir nota vermiştir. Yunanistan bu nota da Türkiye'nin iddialarını kabul etmemişti. Türkiye, 1969 yılında Limni Adası hakkında ikinci bir nota vermiştir. Yunanistan bu nota karşılığında Montrö Boğazlar Sözleşmesi nedeniyle silahlandırmaya hakkı olduğunu belirtmiştir (Sönmezoğlu, 2016: 390). Bu konuda 1967 yılında CIA tarafından Türkiye ve Yunanistan askeri güçleri hakkında hazırlanan raporda Yunanistan'ın kara, hava ve deniz kuvvetlerini gösteren haritada verilen bilgilere göre herhangi bir savaşta Ege Adaları'ndan da faydalanacağı belirtilmişti. Sakız Adası, Yunan Deniz Kuvvetleri için önemli bir üs olarak gösterilirken yine aynı raporda bir başka haritada Limni,

Midilli ve Rodos adalarında Yunan Hava Kuvvetleri üsleri gösterilmiştir (CIA-03.04.1967, CIA-RDP79T00826A001800010020-4).

Ege Adaları'nın stratejik konumu Anadolu güvenliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle Soğuk Savaş yıllarında sürekli olarak vurgulanan ve öne çıkan önemi nedeniyle yakından takip edilmiştir. Türkiye, Yunanistan'ın kıta sahanlığının 12 mile çıkarılmasını kabul etmemiştir. Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki petrol arama çalışmalarını bahane eden Yunanistan bölgede askeri faaliyetlerini artırmıştır. CIA tarafından ABD Başkanına sunulan 25 Haziran 1974 tarihli raporda Selanik'ten İstanköy adasına askeri araç gereçlerin gönderildiği belirtilmiştir. 21 Haziran 1974 tarihinde 30 tankın yanı sıra birçok askeri malzemenin sevk edildiği belirtilmiştir (CIA, 25.06.1974, CIA-RDP79T00936A012100010049-9). Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki petrol arama faaliyetlerinde savaş gemilerinin eşlik etmesini tehlike olarak gören ve bu konuda ABD ve NATO nezdinde birçok girişimde bulunan Yunanistan, Ege Adaları'nda silahlanmayı da artırdığı açık bir şekilde görülmektedir. ABD, sorunun iki ülke arasında kısa zamanda çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. CIA, Yunanistan'ın iddiaları üzerine hazırlayıp ABD Başkanlığına sunduğu raporda Türkiye'nin amacının bölgedeki haklarını korumak olduğunu altını çizmiştir (CIA, 25.05.1974, CIA-RDP79T00936A012100010023-7, CIA, 31.05.1974, CIA, RDP79T00975A026600010029-5).

ABD, Türkiye ile Yunanistan arasında ki gerginliği yatıştırmaya çaba göstermişti. Ege Denizi'nde yaşanacak bir çatışma NATO'nun geleceğini tehlikeye düşüreceği ve SSCB'nin de müdahil olmasından çekindiğinden dolayı sürekli olarak tansiyonu düşürmeye çalışmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginliğin iyice artması üzerine Başbakan Bülent Ecevit'in 1974 Haziran başında yaptığı açıklama tansiyonu düşürmüştü. Bülent Ecevit, Ege Denizi'ndeki faaliyetlerinin kesinlikle dostluk çerçevesinde olduğunu vurgulamıştır. Bunun üzerine ABD, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege karasularında sınırları konusunda bir toplantı yapılacağını duyurmuştu. 18 Haziran 1974 tarihinde Ottawa'da yapılan NATO toplantısında sorun gündeme gelmişti (CIA, 01.06.1974, CIA-RDP,79T00975A026600010031-2).

Türkiye, Yunanistan'ın Ege Adaları'nı silahlandırması ve Kıbrıs Meselesinde ABD'nin Yunanistan lehine görüntü vermesi karşısında 1975 yılında Ege Ordusu'nu kurmuştu. Ege Ordusu, Türkiye'nin NATO nezdinde değildir. Ege Ordusu'nun kurulmasıyla Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki askeri faaliyetlerinde de artış gözlenmişti. Türkiye, Ege Denizi'nde askeri faaliyetlerinin bölge barışı için olduğunu vurgulamış ve Yunanistan'ın karşı çıkmasına rağmen askeri faaliyetlerini devam ettirmişti. Türkiye ile Yunanistan arasında 1976 yılında askeri tatbikatların yapılması için görüşmeler yapılmıştır (CIA, 05.03.1976, CIA-RDP79T00975A028700010010-2). Türkiye, Ege Ordusu'nun kurulmasıyla bölgedeki askeri tatbikatlar yapmıştır. Bu tatbikatlar ABD Başkanına sunulan istihbarat raporlarında önemli bir yer tutmuştur (CIA, 02.03.1976, CIA-

RDP79T00936A013200010009-1; CIA,12.03.1976, CIA-
RDP79T00936A013200010018-1).

ABD, Türkiye'nin NATO'ya bağlı olmayan bir ordu kurmasından kaygılanmıştır. CIA belgelerinde bu kaygı sık sık yer bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan iki önemli casusluk olayında CIA'ya verilen belgeler arasında Ege Ordusu hakkında gizli belgeler dikkat çekmektedir. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) 10 Aralık 1977 tarihinde yaptığı operasyonda MİT İstihbarat Daire Başkanı Kurmay Albay Sabahattin Savaşman'ın CIA Şefi William Philips'e belgeleri verirken suçüstü yakalanmıştı. Bunun yanı sıra MİT görevlisi Kurmay Albay Turan Çağlar ABD'ye Ege Ordusu ile ilgili gizli bilgiler verdiğini itiraf etmiştir (Özkan, 2015: 195-200).

HAVA SAHASI SORUNU

Yunanistan, 1931 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Ege Denizi'nde haklarında önemli değişiklikler yapmıştır. Aleyhine olmasına karşın bu değişiklikler, Yunanistan ile iyi ilişkileri nedeniyle Türkiye tarafından gündeme getirilmemişti. Bu kararname de hava kontrol sahası 3 milden 10 mile çıkarılmıştı. Bu genişlikte bir hava sahasının uluslararası hukuka uygun olduğu iddia edilmişti. Türkiye, 1975 yılına kadar bu duruma tepki göstermemişti. Yunanistan, 2 Haziran 1974 tarihinde durumu Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'ne (ICAO) başvuru yaparak hava sahasının 10 mil olduğunu uluslararası kamuoyuna duyurmuştu. Türkiye bu hamle karşısında 4 Ağustos 1974 tarihinde NOTAM (Notice to Airmen: Havacılara İlan) 714 kabul etmişti. Böylece Kıbrıs'ın güvenliği için Türkiye yönünde her uçuş hakkında bilgi verilecekti. Bu durum karşısında Yunanistan büyük tepki göstermiş ve 13 Eylül 1974 tarihinde NOTAM 1157'yi ilan ederek Ege Denizi'ni sivil uçuşlara kapatmıştı (CIA, 09.08.1974, CIA-RDP78S01932A000100150026-4). 15 Nisan 1975 tarihinde ICAO'ya başvuran Türkiye bu durumun kabul edilemez olduğunu belirtmiş ve 6 milin ötesindeki bölgeyi tehlikeli ilan ettiğini bildirmişti. 5 Mayıs 1975 tarihinde Yunanistan'a gönderdiği mesajda hava sahasını 6 mil olarak kabul ettiğini belirtmişti.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir başka sorun ise *FIR Hattı*'ydı. FIR (Flight Information Region; Uçuş Bildirim Bölgesi), sivil uçuşların güvenliği için sınırları ICAO içerisinde uçuş bilgisi, arama-kurtarma ve ikaz sistemlerinin sağlandığı sınırları belirlenen hava sahasıdır. 23 Nisan 1952 tarihinde İstanbul'da yapılan toplantıda Ege Denizi FIR sorumluluğu Yunanistan'a verilmişti. Türkiye bu durumu iki ülke arasındaki iyi ilişkiler nedeniyle kabul etmiştir. Ancak Türkiye'nin NOTAM 714 kabul etmesiyle Yunanistan'dan uçuşlar hakkında bilgi istemesi Yunanistan tarafından tepkiye neden olmuştur. Bu anlaşmazlık uzun bir süre Ege Denizi üzerinde uçuş yapılamaz hale getirmişti.

Yunanistan Savunma Bakanı Averof yaptığı açıklama da Türkiye'nin Yunan, askeri olmayan, uçağına ateş açtığını ve uçağın güvenli bir şekilde iniş

yaptığını iddia etmişti. Bunun yanında Türkiye'nin adalar üzerinde izinsiz uçuş yaptığını ve bu konuda sözlü protesto edildiğini vurgulamıştır. Türkiye ise Yunanistan'ın Ege Adaları'nda illegal bir şekilde silahlandığını iddia etmişti (CIA, 25.03.1975, CIA-RDP79T00865A000600220002-1). Türk savaş uçaklarının adalar üzerinde uçuş yaptığı iddialarına karşılık Yunan savaş uçaklarının da bölgede tehlikeli uçuşlar yaptığı iddiaları üzerine 1975 Mart'ın ortasında iki ülke yetkilileri bir araya gelmişti. Yapılan görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmaması üzerine savaş söylemleri yayılmıştı. Ancak CIA raporunda, Türkiye'de adaların tartışma konusu olması ve toplumsal gösterilere karşın savaşa niyeti olmadığı vurgulanmıştı. Buna karşın Türkiye, Ege Denizi güvenliği için stratejik bir adım atarak Ege Ordusu'nu kurmuştur. Bu ordu adaların silahlanması tehlikesine karşın Türkiye'nin attığı önemli bir adımdır (CIA, 04.04.1975, CIA-RDP79T00865A000700150001-9).

Yunanistan sık sık Türkiye'nin adalar üzerinde uçuş yaptığı ve hava sahasını ihlal ettiği iddiasıyla ABD'ye şikâyet etmişti. Bu uçuşlarda adaların fotoğraflarını çektiği belirtilmiştir. Yunanistan Savunma Bakanı, ABD Büyükelçisine verdiği bilgide adalar üzerindeki Türk savaş uçaklarına ateş açıldığı ve karşılık verildiğini belirtmiştir (CIA, 29.03.1975, CIA-RDP79T00975A027500010050-1). Bu göstermektedir ki Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nde birçok kez savaşın eşiğinden dönülmüştü. ABD'nin bölge üzerinde çıkarları doğrultusunda savaş karşıtı tutumu bu süreçte etkili olmuştur.

Yunanistan, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştı. NATO'nun bölgesel çıkarları ve Yunanistan'ın güvenlik kaygısı nedeniyle 1977 yılı Haziran ayında Yunanistan yeniden NATO'nun askeri kanadına girmek için başvuru yapmıştır. Yunanistan, Ege Denizi'nde kontrolün 1974 yılın öncesinde olduğu gibi sadece kendisinde olmasını istemişti. Türkiye bu durumun kabul edilemez olduğu belirterek Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünü veto etmiştir. Bunun üzerine yapılan görüşmeler sonuç vermemişti. 1979 Haziranda NATO başkomutanlığına gelen Bernard Rogers kendi adını taşıdığı bir plan hazırlamıştı. Türkiye ve Yunanistan'ın kabul ettiği *Rogers Planı*'nda Türkiye, Ege Denizi hava sahasının kuzey-güney istikametinde ikiye ayrılmasından, Yunanistan ise Ege Denizi'nin kontrolünün 1974 yılı öncesinde olduğu gibi sadece kendisinin kontrolüne olmasından vazgeçmişti. Böylece Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünün önü açılmıştır. 22 Şubat 1980 tarihine kadar süren bu durum Türkiye'nin NOTAM 714 kaldırması⁴

---

⁴ ABD'nin Yunanistan'a taviz verilme isteğinin dönemin başbakanı Süleyman Demirel reddetmesine karşın, generaller Washington'un stratejik ihtiyaçlarını karşılamak için Yunanistan'a ödün vermişlerdi. Bu kapsamda Dışişleri Bakanlığına haber vermeden NOTAM 714'ü tek taraflı kaldırmış, Ege Denizi hava sahasını karşılıksız olarak Yunanistan'ın kontrolüne bırakmışlardı. Bunun üzerine 29 Mart'ta Türk-Amerikan Savunma ve İşbirliği Anlaşması imzalandı. Gelişme üzerinde The Economist'te yayınlanan

karşılığında Yunanistan'ın NOTAM 1157 kaldırmasıyla uçuşlar yeniden normale dönmüştü (Armaoğlu, 1990: 841-842).

SONUÇ

Ege Denizi, Türkiye ve Yunanistan arasında önemli bir sorun halini almıştır. Birçok başlık altında ele alınabilen bu sorun günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Sınırları bugün bile belirsizliğini koruyan deniz, onca doğal güzelliğine rağmen siyasi çalkantılarla anılmaktadır. Her seferinde yeni bir krize ev sahipliği yapan bu muhteşem güzellik, onca ada üzerindeki egemenlik mücadelesine sahne olmaktadır. Bu sorun günümüze gelindiğinde bile tamamen çözülmemiştir. Sorunun gölgesinde ilerleyen iki ülke ilişkileri istenen seviyelere ulaşamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında On İki Ada'nın Yunanistan'a bırakılması Türkiye'nin Ege Denizi'ne hassasiyetini artırmıştır. Yunanistan kamuoyunda önemli bir argüman olan Ege Denizi'nin İkinci Dünya savaşı sonrasında bir Yunan Gölü haline getirilmeye çalışıldığı açık bir şekilde görülmektedir. Gerek Yunanistan'daki cunta yönetimi gerekse sonrasında kurulan sivil hükümetler tarafından atılan adımlar karşısında Türkiye engelleyici hamleler yapmıştır. ABD bölge stratejisi için yakın ilişkiler kurduğu Yunanistan'ın bu adımlarına çoğu zaman sessiz kalmıştır. Ancak Yunanistan'ın her defasında ABD'ye şikâyet ettiği Türkiye'nin tek amacının Ege Denizi'ndeki haklarını müdafaa etmek olduğu CIA belgelerinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Bölge güvenliği ve NATO'nun geleceğini tehlikeye düşürecek gerginleşmede her defasında ABD müdahale ederek taraflara diyalog çağrısı yapmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi ile ilgili birçok görüşme gerçekleşmişti. Ancak bu görüşmelerin hiç birinde kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır. Yunanistan'daki kadar olmasa da Türkiye'de de gündemin şekillenmesinde rol oynayan Ege Sorunu, kamuoyunun dikkatini çekmiş ve gelişmeler yakından takip edilmiştir. Türkiye, günümüzde bile önemli bir tartışma konusu olan Ege Sorunu üzerine daha etkili çözüm yolları üretmeli ve gelişmeleri yakından takip etmelidir.

---

haberde belirttiği gibi Türkiye'nin Batı'ya zincirlendiği dünyaya ilan edilirken, Bülent Ecevit'in çok boyutlu siyaseti ve Rusya ile ilişkileri terkedilmiştir (Ahmad, 1992: 355-356).

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (1992). *Demokrasi sürecinde Türkiye 1945-1980*, İstanbul: Hil Yayınları.

Armaoğlu, F. (1990). *20. yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

CIA, 01.02.1978, CIA-RDP79T00912A001900010003-5

CIA, 01.05.1982, CIA-RDP83B00228R000100170005-5

CIA, 01.06.1974, CIA-RDP,79T00975A026600010031-2

CIA, 02.03.1976, CIA-RDP79T00936A013200010009-1

CIA, 02.09.1976, CIA-RDP79T00975A02930001004-2

CIA, 03.11.1952, CIA-RDP75-00662R000200040077-5

CIA, 04.04.1975, CIA-RDP79T00865A000700150001-9

CIA, 05.03.1976, CIA-RDP79T00975A028700010010-2

CIA, 05.11.1984, CIA-RDP87T00217R000700070005-0

CIA, 06.08.1976, CIA-RDP79T00975A029200010010-6

CIA, 09.08.2017, CIA-RDP78S01932A000100150026-4

CIA, 12.08.1976, CIA-RDP79T00975A029200010020-5

CIA, 14.02.1975, CIA-RDP79T00975A027400010038-6

CIA, 14.06.1975, CIARDP79T00975A027300010044-0

CIA, 16.07.1974. CIA-RDP85T00353R000100070006-3

CIA, 17.06.1975, CIA-RDP79-00927A011000030001-8

CIA, 17.08.1976, CIA-RDP79T00975A029200010028-7

CIA, 24.06.1964, CIA-RDP79T00936A002800050001-1

CIA, 25.03.1975, CIA-RDP79T00865A000600220002-1

CIA, 25.05.1974, CIA-RDP79T00936A012100010023-7

CIA, 25.06.1974, CIA-RDP79T00936A012100010049-9

CIA, 26.09.1975, CIA-RDP79T00865A001800240001-7

CIA, 30.07.1976, CIA-RDP79T00975A029100010050-3

CIA, 31.05.1974, CIA, RDP79T00975A026600010029-5

CIA, 12.03.1976, CIA-RDP79T00936A013200010018-1

CIA, 29.12.1964, CIA-RDP80-00247A001900690001-4

CIA, 03.04.1967, CIA-RDP79T00826A001800010020-4

CIA, 14.08.1976, CIA-RDP79T00975A029200010024-1

CIA, 15.06.1975, CIA-RDP79T00975A027300010046-8

CIA, 21.06.1974, CIA-RDP78S01932A000100060020-0

CIA, 30.05.1974, CIA-RDP78S01932A000100240110-0

CIA (2018a). *History of the CIA*, <https://www.cia.gov/about-cia/history-of-the-cia>. (Erişim Tarihi: 19.07.2018).

CIA (2018b). *The world factbook, Europe: Greece*, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/gr.html>. (Erişim Tarihi: 05.08.2018).

Cin, T. (2000). *Türkiye ve Yunanistan bakımından Ege'deki karasuları genişliği sorunu*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Doğru, S. (2003). Ege Denizi kıt'a sahanlığı uyumsuzluğuna çözüm önerisi: Ortak arama ve işletme. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2, 221-240.

Erinç, S. & Yücel, T. (1978). *Ege Denizi Türkiye ile komşu Ege adaları*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Fırat, M. (2009). 1960-1980: Görelî özerklik-3, Yunanistan'la ilişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar 1919-1980 içinde* (ss. 716-768) C 1. İstanbul: İletişim Yayınları.

International Court of Justice (1976). *Aegean Sea continental shelf case Greece v. Turkey*. <https://www.icj-cij.org/en/case/62> (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

Karpat, K. H. (1975). *Turkey's foreign policy in transition*. Leiden: E.J. Brill Press.

Kıyanç, S. (2018). *ABD arşiv belgelerine göre Türkiye'de askeri darbeler (1960-1980)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Kıyanç, S. (2019). CIA'in (Amerikan Haber Alma Teşkilatı) soğuk savaş döneminde Türkiye'deki faaliyetleri (1945-1960). *II. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Emperyalizm, Hegemonya ve İstihbarat Faaliyetleri (30 Kasım-2 Aralık 2017 Giresun) Tam Bildiriler Kitabı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Koliopoulos, J. S. & Thanos M. V. (2010). *Modern Greece history since 1821*. Malaysia: Wiley-Blackwell Publication.

Kurumahmut, A. (1998). *Ege'de temel sorun egemenliği tartışmalı adalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Milliyet Gazetesi Arşivi.

Özkan, T. (2015). *MİT'in gizli tarihi*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları

Pazarcı, H. (1992). *Doğu Ege adalarının askerden arındırılmış statüsü*. Ankara: Turhan Kitapevi.

Sönmezoğlu, F. (2006). *Soğuk savaş döneminde Türk dış politikası 1945-1991*. İstanbul: Der Yayınları.

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2019). *Başlıca Ege Denizi sorunları*, <http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>. (Erişim Tarihi: 02.01.2019).

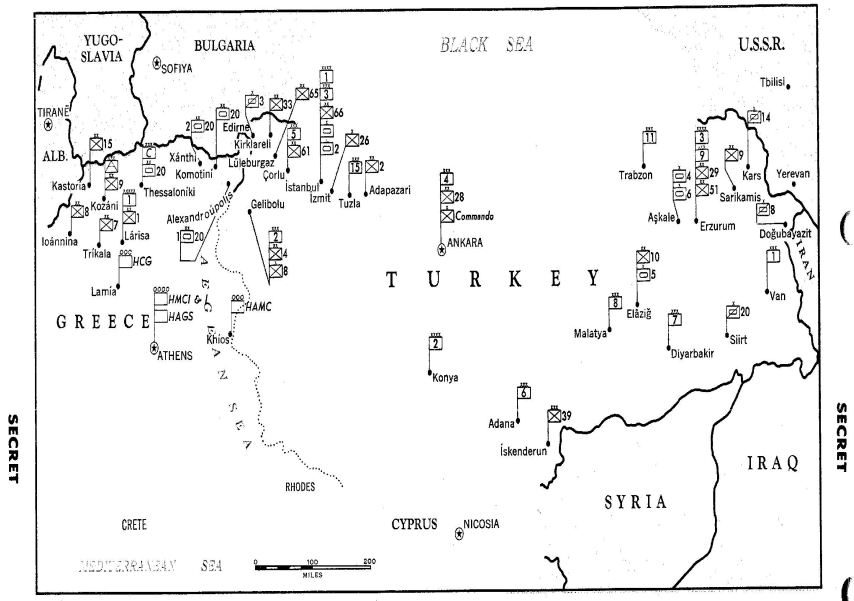
Weiner, T. (2008). *Legacy of ashes: The history of the CIA*. New York: Anchor Books.

Wilson, A. (1979). *The Aegean dispute*. London: International Institute for Strategic Studies.

EKLER

EK 1: 1967 Türk-Yunan Askeri Gücünü Gösteren Harita

Approved For Release 2006/02/07 : CIA-RDP79T00826A001800010020-4

GREECE AND TURKEY
Army Order of Battle
FEBRUARY 1967

- GREEK ARMY
- HMC1 & I - Higher Military Command of the Interior and Islands
  - HAGS - Hellenic Army General Staff
  - HCG - Headquarters, Central Greece
  - HAMC - Headquarters, Archipelago Military Command

65847 3-67 CIA

Approved For Release 2006/02/07 : CIA-RDP79T00826A001800010020-4

EK 2: Sismik I Araştırma Gemisi

EK 3: Bodrum'dan İstanköy Adasının Görünüşü

EK 4: CIA Ege Denizinde Gemi Gözlemlerine Bir Örnek

50X1-HUM

Declassified in Part - Sanitized Copy Approved for Release 2014/02/14 : CIA-RDP80-00247A001900690001-4

INFORMATION REPORT INFORMATION REPORT

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY 50X1-HUM

This material contains information affecting the National Defense of the United States within the meaning of the Espionage Laws, Title 18, U.S.C. Secs. 793 and 794, the transmission or revelation of which in any manner to an unauthorized person is prohibited by law.

C-O-N-F-I-D-E-N-T-I-A-L 50X1-HUM
NO FOREIGN DISSEM

COUNTRY	USSR (Black Sea)	REPORT	
SUBJECT	1. [redacted] Soviet Merchant Vessels in the Aegean Sea and the Dardanelles	DATE DISTR.	24 December 1964 50X1-HUM
	2. [redacted] Sightings of Soviet Naval Auxiliary Vessels, Merchant Vessels, and Port Security at Ilichevsk	NO. PAGES	2 50X1-HUM
DATE OF INFO.		REFERENCES	50X1-HUM
PLACE & DATE ACQ.			

THIS IS UNEVALUATED INFORMATION. SOURCE GRADINGS ARE DEFINITIVE. APPRAISAL OF COUNTRY IS [redacted]

50X1-HUM

1. The following Soviet merchant vessels were sighted [redacted] in the Aegean Sea and in the Dardanelles 50X1-HUM
  - a. Tanker GORKIY, with cargo, westbound of Cape Matapan (N 36-23, E 22-29); [redacted] 50X1-HUM
  - b. Tanker GIUSEPPE GARIBALDI, with cargo, westbound off Cape Malea (N 36-25, E 33-12); [redacted] 50X1-HUM
  - c. Steamer USTIG [sic; possibly cargo ship USTILUG], with cargo, southbound in the Aegean Sea [redacted] 50X1-HUM
  - d. Tanker BUDAPESHT, with cargo, towing a large Swedish-built floating dry dock, and the DOBRYNYA NIKITICH-class harbor icebreaker LEDOKOL-2, northbound in the Dardanelles 50X1-HUM
2. The following Soviet naval auxiliary vessels were [redacted] at Ilichevsk during [redacted]
  - a. PO-2-class district patrol craft [redacted] underway in the harbor near the South Breakwater on [redacted] 50X1-HUM
  - b. PO-2-class district patrol craft [redacted] at [redacted] anchor near the seaward end of the Coal Quay [redacted] three portal jib cranes, one labeled GANZ, can be seen on the quay, and a floating jib crane is alongside the quay); 50X1-HUM

GROUP 1
Excluded from automatic downgrading and declassification
5
3
2
1

C-O-N-F-I-D-E-N-T-I-A-L 50X1-HUM
NO FOREIGN DISSEM

STATE	DIA	ARMY	NAVY	#	AIR	NSA	XX	NIC			50X1-HUM
-------	-----	------	------	---	-----	-----	----	-----	--	--	----------

(Note: Field distribution indicated by "#".)

INFORMATION REPORT INFORMATION REPORT

Declassified in Part - Sanitized Copy Approved for Release 2014/02/14 : CIA-RDP80-00247A001900690001-4

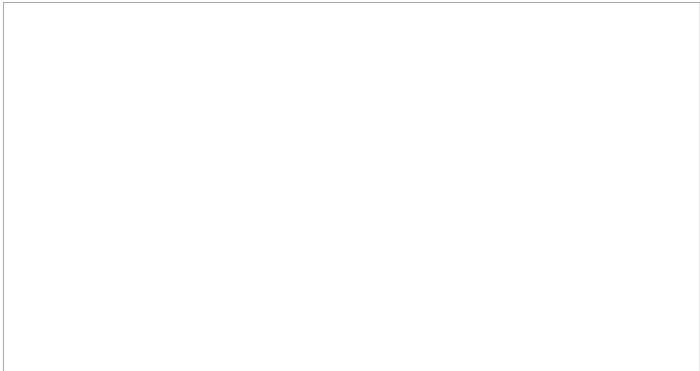
C-O-N-F-I-D-E-N-T-I-A-L
NO FOREIGN DISSEM
- 2 -

[redacted] 50X1-HUM

- c. POZHARNYY-1-class fire-fighting vessel, near the Coal Quay
[redacted] 50X1-HUM
- d. DOBRYNYA NIKITICH-class harbor icebreaker LEDOKOL-2, entering the harbor [redacted] The LEDOKOL-2 entered the harbor [redacted] with a yellow flag aloft and towing the tug ATLANT. The LEDOKOL-2 departed [redacted] 50X1-HUM
- e. Tug ATLANT, entering the harbor [redacted] 50X1-HUM

3. The following Soviet merchant vessels were sighted at Ilichevsk
[redacted] 50X1-HUM

- a. Cargo ship DARYAL, at berth on 7 August;
- b. Merchant ship OTRADONOV [sic], home port Vladivostok [redacted] and took on 10,000 tons of coal; [redacted] 50X1-HUM
- c. Cargo ship OTRADNOYE, in port on 7 August; she took on a cargo of coal [redacted] and departed [redacted] 50X1-HUM
- d. Cargo ship LENINOGORSK arrived, without cargo, [redacted] she moved into the floating dry dock; [redacted] 50X1-HUM
- e. Cargo ship LERMONTOV arrived, without cargo [redacted] 50X1-HUM
- f. Cargo ship FALESHTY arrived at 1000 hours [redacted] and berthed to take on a cargo of sheet metal;
- g. Small tanker [sic] BAYKAL (built 1962, 4,871 GRT, 2,060 NRT) arrived [redacted] and moored; [redacted] 50X1-HUM
- h. Cargo ship YEYSK, moored alongside the cargo ship ALA-TAU in the shipyard area. [redacted] 50X1-HUM

C-O-N-F-I-D-E-N-T-I-A-L
NO FOREIGN DISSEM

Declassified in Part - Sanitized Copy Approved for Release 2014/02/14 : CIA-RDP80-00247A001900690001-4